

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 1 Sayı/Num: 1
Aralık/December 2021
ISSN 2792-0194

Küresel Pandemi Döneminde Uzaktan Eğitim Veren Öğretmenlerde Tükenmişlik

Burnout in Distance Education Teachers During The
Global Pandemic Period

Nihal ÖZDEMİR / Prof. Dr. Mustafa MENEKAY

Nihal ÖZDEMİR

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Ankara University, Faculty of Theology Student Affairs
Ankara/Turkey
nduran@ankara.edu.tr orcid.org/0000-0002-4467-6534

Prof. Dr. Mustafa MENEKAY

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi
Prof. Dr., American University of Cyprus, Faculty of Management and Economics
Kyrenia/Cyprus
m.menekay@auc.edu.tr orcid.org/0000-0001-9783-4965

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi
Received / Geliş Tarihi: 15 Kasım / November 2021
Accepted / Kabul Tarihi: 20 Kasım / November 2021
Published / Yayın Tarihi: 29 Aralık / December 2021
Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık
Volume/ Cilt: 1 Issue /Sayı: 1 Pages / Sayfa: 11-29.

Küresel Pandemi Döneminde Uzaktan Eğitim Veren Öğretmenlerde Tükenmişlik¹

Özet: Çağın değişen ve yenilenen koşulları bağlamında toplumun ihtiyaç duyduğu donanımına sahip üst düzey niteliklerde bireylerin yetiştirilmesi için kilit rol üstlenen öğretmenin sürdürdüğü eğitim öğretim hizmetinde tam bir iyilik haline sahip olması önem arz eden bir konudur. Kendini ruh ve beden olarak bütünsel açıdan iyi hissedilen bir öğretmen, tüm enerjisini eğitimde etkin olmak için harcayacaktır. Bu bağlamda belirlenen hedeflere ulaşılması ve başarılı çıktılar alınması muhtemel bir sonuç olarak gerçekleşecektir. Ancak ruh ve beden olarak iyilik halinin bozulması durumda ise öğretmen, istenilen performansı sergilemekte zorlanacak, yeterlilik problemi yaşayacağı için motivasyonu azalacak, kendini geliştirmeye yönelik araştırmalara zaman ayıramamış olacaktır. Dolayısıyla eğitimin başarılı bir şekilde devam edilebilmesinde öğretmenin tam bir iyilik hali yaşaması gerekir.

Dünya genelinde önemli bir sağlık sorunu haline gelen Covid-19 salgınının hem biyolojik sağlığı hem de psikolojik sağlığı tehdit ettiği açıktır. Tüm sektörler bazında oldukça yıpratıcı etkilere neden olan salgın, öğretmenlik mesleği üzerinde de yoğun stres kaynağına dönüşmüştür. Görevi insan yetiştirmek olduğu için devamlı olarak insanla meşgul olan ve bu kişilere istendik davranış değişiklikleri kazandırmak isteyen öğretmenler, mevcut durumda stres içerisindeyken bu duruma bir de Covid-19 salgının eklenmesiyle karşı karşıya kaldıkları stres faktörleri artmıştır. Tükenmişliği ortaya çıkaran en önemli etkenin stres olduğu düşünülürse öğretmenlerin Covid-19 sürecinde tükenmişlik hissine kapılmış olmaları muhtemeldir. Alanda yapılan araştırmalar yetersiz olduğu için öğretmenlerin Covid-19 dolayısıyla tükenmişlik yaşadıkları kesin olarak desteklenememektedir. Bu araştırma ile küresel pandemi döneminde uzaktan eğitim veren öğretmenlerde tükenmişlik konusu kavramsal yönden irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, Öğretmen, Covid-19 Salgını, Tükenmişlik.

Burnout in Distance Education Teachers During The Global Pandemic Period

Abstract: In the context of the changing and renewing conditions of the age, it is an important issue that the teacher, who plays a key role in raising high-level individuals with the equipment needed by the society, should have a complete well-being in the education and training service they provide. A teacher who feels well in spirit and body in a holistic way will spend all his energy to be active in education. In this context, reaching the determined targets and obtaining successful outputs will be a possible outcome. However, if the mental and physical well-being is impaired, the teacher will have difficulty in exhibiting the desired performance, his motivation will decrease because he will have a competence problem, and he will not be able to spare time for

¹ Bu çalışma, Kıbrıs Amerikan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü bünyesinde ve Prof. Dr. Mustafa Menekay danışmanlığında devam etmekte olan "Küresel Pandemi Döneminde Uzaktan Eğitim Veren Öğretmenlerde Tükenmişlik" isimli yüksek lisans tezi baz alınarak hazırlanmıştır.

research for self-improvement. Therefore, in order for the education to continue successfully, the teacher must experience a state of complete well-being.

It is clear that the Covid-19 epidemic, which has become an important health problem worldwide, threatens both biological health and psychological health. The epidemic, which has caused quite abrasive effects on all sectors, has also turned into a source of intense stress on the teaching profession. Teachers, who are constantly busy with people and want to bring desired behavioral changes to these people, because their duty is to raise people, while they are under stress in the current situation, the stress factors they face have increased with the addition of the Covid-19 epidemic. Considering that the most important factor that reveals burnout is stress, it is possible that teachers have a feeling of burnout during the Covid-19 process. Since the researches in the field are insufficient, it cannot be definitively supported that teachers experience burnout due to Covid-19. With this research, the issue of burnout in distance education teachers during the global pandemic period is examined conceptually.

Keywords: Distance Education, Teacher, Covid-19 Outbreak, Burnout.

Giriş

2020 yılında dünyanın pek çok ülkesinde görülen ve yayılma hızı oldukça yüksek olan Covid-19 salgını, 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak kabul edilmiş ve konuya yönelik resmi açıklama yapılmıştır. Kasım ayı 2021 verilerine göre küresel düzeyde 250.154.972 onaylanmış vaka tespit edilmiş olup 5.054.267 ölüm vakası kaydedilmiştir. Türkiye’de 8 Kasım 2021 itibarıyla onaylanmış vaka sayısı 53.128 olarak tespit edilmiş ve 387 ölüm vakası kaydedilmiştir.² Covid-19 salgını, 2020 tarihinden bugüne kadar; sağlığı, yaşamı, eğitimi, ekonomiyi, sosyal hayatı ve psikolojik iyi olma halini etkileyen önemli bir tehdit olarak karşımızda durmaya devam etmektedir.

Dünya genelinde Covid-19 salgınından en fazla etkilenen kurumlar arasında okullar yer almaktadır. Nitekim Covid-19 salgınının yayılmasında çocukların taşıyıcı olmasının belirlenmesi üzerine; genelde halk sağlığının, özelde ise öğrenci, öğretmen ve velileri korumak amacıyla okulların kapatılmasına karar verilmiştir.³ Eğitim öğretim faaliyetlerinin ciddi kesintiye uğradığı bu dönemde, genellikle çevrimiçi derslerle eğitime devam edilmiş ve salgına karşı mücadele geliştirilmiştir.⁴ Ancak

² Dünya Sağlık Örgütü, “Dünyada Durum” erişim 9 Ekim 2021, <https://covid19.tubitak.gov.tr/dunyada-durum>.

³ W. John Edmunds, “Finding a Path to Reopen Schools During the COVID-19 Pandemic”, *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4, sy. 11 (2020): 796-797.

⁴ Ahmet Çağlar Özdoğan ve Hasan Güner Berkant, “Covid-19 Pandemi Dönemindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi”, *Milli Eğitim Dergisi*, 49, sy. 1 (2020): 13-43.

eğitimde karşılaşılan bu değişim, gerek öğrenciler, gerek öğretmenler gerekse de veliler yönüyle bazı zorlukları da beraberinde getirmiş; insanlar hayatlarını biyolojik, sosyal ve psikolojik olarak salgına göre yeniden inşa etmek durumunda kalmışlardır.⁵

Tönbul'e göre salgın hastalıklar, insanların psikolojik dayanıklılıklarını azaltan olumsuz bir faktördür.⁶ Bu durumun olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik Ankara Üniversitesi tarafından stresle başa çıkma yolları, doğru bilgi kaynaklarına ulaşma, bireylerin duygu ve düşünsel odaklanmalarını sağlama, önlemler doğrultusunda iletişimi devam ettirme etkinlikleri planlama, günü düzene koyma gibi öneriler sunulmuştur.⁷ Nitekim Taylor, salgınların insanlar üzerinde depresyon ve kaygı gibi duygu bozukluklarına neden olabileceğini belirtmektedir.⁸ Ankara Üniversitesinin başta öğrenciler olmak üzere tüm paydaşlarına yönelik hazırlamış olduğu öneriler, ihtiyaç olarak görülebilir ve olası stres faktörlerinin oluşmaması için tedbir niteliğinde değerlendirilebilir.

Pandemiler, bireylerde kaygı düzeylerinin artması,⁹ stres faktörlerinin ortaya çıkması,¹⁰ yalnızlık, kötümserlik, öfke, umutsuz olma gibi duyguların oluşmasında etkili olabilirler.¹¹ Birtakım olumsuzluklara bağlı olarak gelişen stres duygusu bile başlı başına öfke, pes etmişlik, inkar duygularını tetikleyebilmekte¹² ve bu psikolojik güçlükler uyku düzensizliğine

doi:10.37669/milliegitim.788118; UNESCO, "Global Monitoring of School Closures", erişim 19 Ekim 2021, <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse#schoolclosures>.

⁵ Recep Aslan, "Kovid-19 Fizyoloji ve Psikolojiyi Nasıl Etkiliyor?" *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8, sy. 88, (2020): 47-53; Özgür Tönbul, "Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2, sy. 2 (2020): 159-174.

⁶ Özgür Tönbul, "Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2, sy. 2 (2020): 159-174.

⁷ Halil İbrahim Özok, "Uzaktan Eğitim ile Ebeveynler ve Öğrencilerde Katlanan Stres ve Baş Etme Yöntemleri", Ed. F. Tanhan ve H. İ. Özok *Pandemi ve Eğitim* içinde, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2020), 47-56.

⁸ Steven Taylor, *The Psychology of Pandemics*. (Cambridge: Scholars Publishing, 2019), 179.

⁹ Ravi Philip Rajkumar, "Covid-19 and Mental Health: a Review of the Existing Literature", *Asian Journal of Psychiatry*, 52, (2020): 1-5. doi:10.1016/j.ajp.2020.102066

¹⁰ Haozheng Cai v.dğr., "Psychological Impact and Coping Strategies of Frontline Medical Staff in Hunan Between January and March 2020 During the Outbreak of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in Hubei, China", *Medical Science Monitor: International Medical Journal of Experimental and Clinical Research*, 26, (2020): E924171-1. doi:10.12659/msm.924171

¹¹ Muhammed Akat ve Kasım Karataş, "Psychological Effects of COVID-19 Pandemic on Society and Its Reflections on Education", *Turkish Studies*, 15, sy. 4 (2020). 1-13. Doi:10.7827/Turkishstudies.44336

¹² Eva Oberle ve Kimberly a Schonert-Reichl, "Stress Contagion in the Classroom? the Link Bet-

neden olabilmektedir.¹³ Bu bağlamda psikolojik güçlükleri ortaya çıkaran en önemli faktörün stres olduğu belirtilebilir.

Covid- 19 salgın döneminde ortaya çıkan psikolojik güçlükler, öğretmenlerde sürece karşı yabancılaşma ve işlerini kaybetme kaygısı oluşturmaya başlamıştır.¹⁴ Buna bağlı olarak öğretmenlerde stresli bir dönem yaşanmış,¹⁵ evden çalışmak zorunda kaldıkları halde, çalışmamakla itham edilmişlerdir.¹⁶ Evden yürüttükleri iş hayatı dolayısıyla, iş ve aile hayatında rol karmaşasına düşmüşlerdir. Değişimin başlattığı yeniliklere adapte olmakta zorlanmışlar, teknolojiyi eğitime entegre etme konusunda yetersizlik yaşamışlardır. Online sınıf yönetimini sağlamakta beceri gösterememişler¹⁷ ve tüm bunlara bağlı olarak motivasyon kaybı yaşamışlardır.¹⁸ Eğitim sisteminin destekleyici direklerini oluşturan öğretmenler¹⁹ Covid-19 salgın döneminde oldukça yıpranmış²⁰ ve yüksek düzeyde kaygı hissetmişlerdir.²¹ Öğretmenlerin Covid-19 sürecine yönelik yaşadıkları stres ve kaygı gibi olumsuz duygular, tükenmişlik duygusunu başlatan etkenler olarak belirtilebilir.²²

ween Classroom Teacher Burnout and Morning Cortisol in Elementary School Students”, *Social Science and Medicine*, 159, (2016): 30-37. doi:10.1016/j.socscimed.2016.04.031

¹³ Sinan Yetkin ve Hamdullah Aydın, “Bir Semptom ve Bir Hastalık Olarak Uykusuzluk”, *Türk Uykü Tıbbi Dergisi*, 1, (2014): 1-8. doi:10.4274/jtsm.01

¹⁴ Emiliana Vegas, “School Closures, Government Responses and Learning Inequality Around the World During COVID-19”, erişim 11 Ekim 2021, <https://www.brookings.edu/research/school-closures-government-responses-and-learning-inequality-around-the-world-during-covid-19/>

¹⁵ Peter D. Macintyre v.dğr., “Language Teachers’ Coping Strategies During the Covid-19 Conversion to Online Teaching: Correlations With Stress, Wellbeing and Negative Emotions”, *System*, 94, (2020): 1-12. doi:10.1016/j.system.2020.102352

¹⁶ Başak Kıcırcı, “Evden Çalışma: Özgürlük Mü Esaret Mi?” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, sy. 1 (2019): 173-196.

¹⁷ Mcintyre v.dğr., *Language Teachers*, 1-12; Mustafa Fidan, “Covid-19 Belirsizliğinde Eğitim: İlkokulda Zorunlu Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşleri”, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6, sy. 2 (2020): 24-43.

¹⁸ Rasmitadila Rasmitadila, v.dğr., “The Perceptions of Primary School Teachers of Online Learning During the COVID-19 Pandemic Period: a Case Study in Indonesia”, *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7, sy. 2 (2020): 90-109. doi:10.29333/ejecs/388

¹⁹ İnanet Aydın v.dğr., “Professional Development Needs Analysis of School Administrators and Teachers in Turkey”, *Kastamonu Education Journal*, 29, sy. 2 (2021): 428-441. doi: 10.24106/kefdergi.821505

²⁰ Sahure Gonca Telli ve Deniz Altun, “Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi”, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3, sy. 1 (2020): 25-34.

²¹ Karen Joy B. Talidong and Cathy Mae Toquero, “Philippine Teachers’ Practices to Deal With Anxiety Amid COVID-19”, *Journal of Loss and Trauma*, 25, sy. 6-7 (2020): 573-579. doi:10.1080/15325024.2020.1759225

²² Turgut Karaköse, “Global Education in the Shadow of the Novel Coronavirus: Reflections on the Impact of Covid-19 Outbreak on Education Systems. Educational Process”, *International Journal*, 9, sy. 4 (2020): 201-204. .

Tükenmişlik kavramı, insanla ilgili işleri yapan kişilerdeki duygusal tükenme olarak belirtilmekte ve strese tepki geliştirilmesi anlamına gelen psikolojik sendrom olarak tanımlanmaktadır.²³ Genellikle bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunların strese neden olduğunu ve bu durumun tükenmişlik duygusunu ortaya çıkardığı yaklaşımdan hareketle tükenmişliği üç boyutta inceleyen Maslach ve arkadaşları, bu boyutların birbiriyle ilişkili olduğunu ifade etmişler, tükenmişliğin boyutlarını; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissinde azalma olarak belirlemişlerdir.²⁴ Bu yaklaşıma göre yaşanan stres, bireyin duygusal olarak yıpranmasına neden olmaktadır. İş yapabilme kapasitesi azalan bireyin iletişimde yaşadığı aksaklıklar nedeniyle, duyarsızlaşma boyutu ortaya çıkmakta ve duyarsızlaşmayı kabullenen birey de kendini başarısız olarak ilan etmektedir.²⁵

Şahin ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmaya göre Covid-19 pandemisi tek başına bile tükenmişliği oluşturmaktadır. Nitekim aniden başlayan salgının sağlığı tehdit ediyor olması, ölümlerle sonuçlanan vakalar, bulaşma yolunun sosyal ortamlar olmasından dolayı sosyal izolasyonun gerçekleşmesi, yüz yüze eğitime ara vererek uzaktan eğitim modelinin uygulanmaya başlaması, teknolojik yeterliliğin sağlanması için herhangi bir hızlandırıcı kursun verilmemesi, teknolojik imkansızlıklar nedeniyle fırsat eşitsizliğinin ortaya çıkması, sınıf yönetiminin tam anlamıyla etkili bir şekilde gerçekleşmemesi, ölçme değerlendirme yapılamaması gibi sorunlar, Covid-19 salgın sürecinde öğretmenler için stres faktörü olmuştur. Yoğun stres altında kalan öğretmenlerde tükenmişliğin yaşanıyor olması sonucunun muhtemel olduğu belirtilmiştir.²⁶ Dolayısıyla toplumun ihtiyaçları doğrultusunda nitelikli bireylerin yetiştirilmesi için başat bir role sahip olan öğretmenlerin tükenmişlik hissinde kurtulması için ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması önem arz etmektedir. Bu önem dahilinde araştırma, küresel pandemi döneminde uzaktan eğitim veren öğretmenlerin tükenmişliklerini yapılan araştırmalar bağlamında tartışmaktadır.

²³ Christina Maslach, Wilmar B. Schaufeli ve Michael P. Leiter, "Job Burnout", *Annu Rev Psychol*, 52, sy. 1 (2001): 397-422.

²⁴ Maslach v.dğr., *Job Burnout*, 397-422.

²⁵ Maslach v.dğr., *Job Burnout*, 397-422.

²⁶ Taner Şahin v.dğr., "A Questionnaire Study Effect of COVID-19 Pandemic on Anxiety and Burnout Levels in Emergency Healthcare Workers", *International Journal of Medical Science and Clinical Invention*, 7, sy. 9 (2020): 4991-5001.

1. Tükenmişlik Kavramının Anlam Dünyası

Tükenmişlik İngilizcedeki “burn out” kelimesinin karşılığı olarak geçmektedir. Terim olarak “yanıp yok olma” ya da “enerjinin azalması durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla tükenmişlik duygusuna kapılan bireylerde enerji ve üretkenlik kapasitesinin azalacağı varsayılmaktadır.²⁷ Türk Dil Kurumu tükenmişliği “Gücünü yitirmiş olma, çaba göstermeme durumu” olarak tanımlamıştır.²⁸

Tükenmişlik konusunda ilk tanımlama 40-45 yıl kadar önce Freudenberg tarafından yapılmıştır. Freudenberg tükenmişliği “bireyin yüksek dozda strese bağlı olarak başarısız olması, yıpranması, içsel kaynaklarında tükenmesi, enerji ve güç kaybı yaşaması” şeklinde tanımlamıştır.²⁹ Tükenmişlik; özel hayat ile çalışma hayatı arasında ortaya çıkan strese başa çıkmada karşılaşılan yetersizlik biçiminde de tanımlanmıştır fakat bazı teorisyenlere göre asıl önemli kısım, bireylerin tükenmişlik sendromu ile savaşmak yerine bu psikolojik hal ile uyum göstermesidir.³⁰

Tükenmişlik kavramı için ortak bir tanımlama yapılmamasına karşın, günümüze kadar yapılan tanımlamalar arasında tükenmişliğin bireysel düzeyde yaşanması, psikolojik olarak rahatsızlık duyulması ve kişilerin davranışları, güdülleri ve beklentileri üzerinde etkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca tükenmişlik sendromunun araştırılmasında tükenmişliğin, stres, sıkıntı, işlevi yitirme gibi olumsuz durumlara yol açtığı görülmüştür.³¹

Tükenmişliğin uzun süre strese maruz kalan bireyler açısından ciddi bir risk olduğu görülmektedir. Özellikle sorun yaşadığın başka kişilerle fazla ilgilenmeye bağlı kronik ve duygusal stres neticesi ortaya çıkan duruma tükenmişlik denilebilir ve özellikle sağlık personellerinden hemşirelik grubunda bulunanlar bu açıdan büyük risk taşımaktadır.³² Tükenmişlik Maslach ve Leiter tarafından “insanların ne olduğu ile ne yapmak zo-

²⁷ Wilmar B. Schaufeli v.dğr., “Burnout: 35 Years of Research and Practice”, *Career Development International*, 14, sy. 3 (2009): 204-208.

²⁸ TDK, “Tükenmişlik”, erişim 15 Ekim 2021 <https://sozluk.gov.tr/>.

²⁹ Herbert J. Freudenberg, “Staff Burnout”, *Journal of Social Issues*, 30, (1974): 159-65; Herbert J. Freudenberg, “The Staff Burnout Syndrome in Alternative Institutions Psychother”, *Theory Res Pract*, 12, (1975): 73-82.

³⁰ Derya Ergun Özler, *Örgütsel Davranışta Güncel Konular* (İstanbul: Ekin Basım Yayın, 2015); Mehmet Silah, *Endüstride Çalışma Psikolojisi*. (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2005), 288.

³¹ Ali Rıza Demirbaş, *Üç Farklı Hastanede Görev Yapan Yöneticilerin ve Klinikte Çalışan Sağlık Personelinin Tükenmişlik Durumunun Araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. (Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006), 7.

³² Christina Maslach, *Burnout the Cost of Caring* (New Jersey: Prentice Halls, 1982), 32-39.

runda olduğu arasındaki uyumsuzluk indeksi" şeklinde tanımlanmıştır.³³ Başka bir deyişle tükenmişlik ruhun erozyona uğraması olarak da ifade edilebilir.³⁴

2. Covid 19 ve Uzaktan Eğitim

Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan Covid-19 salgınından korunmak ve salgının yayılmasını azaltmak için ulusal hükümetler ilk olarak insanların evde kalmasına yönelik tedbirler geliştirmişlerdir ve dışarda geçirilen zamanlarda da belli saatlerde sosyal mesafe (sosyal izolasyon) uygulamasını getirmişlerdir. Karantina uygulamaları, seyahat engeli ve eğitim kısıtlamaları da alınan ciddi önlemler arasındadır. Fiziksel ve maddi koşulların kısıtlanması bu dönemde uzaktan eğitime geçişi gerekli kılmıştır. Böylelikle devletler kısa bir süre içerisinde pandeminin eğitim üzerindeki etkisini en aza indirmek için yüz yüze eğitimi askıya alarak uzaktan eğitime geçmiştir. Türk Dil Kurumuna göre uzaktan eğitim "Öğrenci ile öğretmenin yüz yüze olmadan çeşitli iletişim araçları kullanılarak belli bir merkezden yapılan eğitim biçimi"dir.³⁵

Uzaktan eğitim; klasik öğretme-öğrenme yöntemlerindeki sınırlılıklar nedeniyle sınıf içi faaliyetleri gerçekleştirme imkânının olmadığı durumlarda, eğitim sürecinin planlamasını yapanlar ve uygulayanlarla, öğrenciler arasındaki etkileşim ve iletişimi çeşitli ortamlar ve özel olarak hazırlanmış öğretim üniteleri aracılığıyla belirli bir merkezden sağlayan öğretim anlayışıdır.³⁶ İşman'a göre ise uzaktan eğitim, birbirinden farklı mekânlardaki öğretmen ve öğrencilerin öğretme öğrenme eylemlerinin mevcut iletişim teknolojileri, e-posta hizmetleri aracılığıyla gerçekleştirmiş oldukları modern bir eğitim sistemi modelidir.³⁷ Uzaktan eğitimin temel amacı, eğitim imkânlarından yararlanmayı belirli sosyal grupların tekelden çıkarıp farklı şartlara sahip bireylerin de faydalanmasını sağlamak ve eğitim hizmeti götürmedeki sınırlılıkları kısmen veya hemen he-

³³ Christina Maslach and Michael P. Leiter, *The Truth About Burnout*. (San Francisco: Jossey-Bass, 1997).

³⁴ Vedat Işıkhân, *Çalışma Hayatında Stres ve Başa Çıkma Yöntemleri* (Ankara: Sandal Yayınları, 2004).

³⁵ TDK, "Uzaktan Eğitim", erişim 15 Ekim 2021 <https://sozluk.gov.tr/>.

³⁶ Cevat Alkan, *Açıköğretim: Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1987).

³⁷ Aytekin İşman, *Uzaktan Eğitim Genel Tanımı Türkiye'deki Gelişimi ve Proje Değerlendirme* (Sakarya: Değişim Yayınları, 1998).

men tümüyle ortadan kaldırmaktır. Bir başka ifadeyle uzaktan eğitim ile eğitim-öğretimde bir fırsat eşitliği sağlanması hedeflenmektedir.³⁸

Uzaktan eğitim, geleneksel eğitim hizmetinden yararlanamayan çok sayıda bireye eğitim hizmetinin sunulması, hayat boyu öğrenmeyi sağlama ve eğitim maliyetlerinin düşürülmesi, iletişimin ve etkileşimin üst düzey teknolojik araçlar sayesinde sağlanması, eğitimde zaman ve mekân özgürlüğünün tanınması gibi özellikleri nedeniyle son yıllarda üzerinde durulan bir eğitim modeli durumundaydı. Covid19 salgını sürecinde yüz yüze eğitime ara verilmesi sonucunda, eğitim öğretimin devam etmesini sağlaması açısından, uzaktan eğitim yönteminin ne kadar önemli olduğu görülmüştür.³⁹

Uzaktan eğitim modeli, eğitimin sürdürülebilirliğini sağlaması açısından önemli bir işlev görmüştür. Ancak bu süreçte, uzaktan eğitim modelinde teknoloji merkezli bir yöntem tercih edildiğinden birtakım sorunlar da yaşanmıştır. Dersler esnasında uygulanan yöntemler, program ve zaman gibi bazı sınırlamalarının yanı sıra altyapı eksikliği (yazılım, donanım vb.), ekonomik nedenler, teknik personel sorunu, toplumun ve özellikle öğrencilerin bu konudaki bilinçsizliği ve bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyindeki bölgesel farklılıklar gibi pek çok faktör de bu olumsuzluklar arasındadır. Tüm bu olumsuzluklar e-öğrenmeye ve buna bağlı olarak uzaktan eğitimi sekteye uğratan unsurlar olarak görülmektedir.⁴⁰ Ayrıca eğitimin uzaktan yapılması, sınıf yönetimi, ölçme değerlendirme, öğrencilerin derse katılımını sağlama konularında da öğretmenlerin sorun yaşamalarına neden olmuştur.

3. Covid-19 Sürecinde Öğretmenlerin Uzaktan Eğitimle İlgili Yaşadıkları Zorluklara Yönelik Bulgular

Covid-19 pandemisinde yüz yüze eğitime verilen ara sonrası başlayan uzaktan eğitim sürecinde en kilit rolü öğretmenler oynamıştır. Öğretmenler genel olarak yüz yüze eğitim ile öğrencilerine derslerini anlatırken kısa sürede hem uzaktan eğitim sistemine uyum sağlamaları gerekmiş,

³⁸ Ali Osman Alakuş, "Öğretme-Öğrenme Sürecinde Uzaktan Eğitim ve Türkiye'deki Yansımaları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, (2003): 72-82.

³⁹ Bünyamin Yurdakul, *Yapılandırmacılık, Eğitimde Yeni Yönelimler*. Ed. Özcan Demirel (Ankara: Pegem Yayınları, 2005).

⁴⁰ İbrahim Gökdaş ve Murat Kayri, "E-Öğrenme ve Türkiye Açısından Sorunlar, Çözüm Önerileri", *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, sy. 2 (2005): 1-20.

bununla da kalmayıp öğrencileri ve velileri de bu uyum sürecinde desteklemeleri gerekmıştır.

Covid-19 sırasında okulların aniden kapanması, okulların tekrar açılıp açılmayacağına dair bilinmezlik, teknolojinin öğretmek için tek seçenek haline gelmesi, öğretmen rolleri hakkında belirsizliklerin artması, öğrencilerle iletişim, konuları yetiştirememeye, materyal eksikliği vb. sorunlar daha önceki süreçte neredeyse hiç uzaktan eğitim deneyimi olmayan temel eğitim ve ortaöğretim düzeyinde görev yapan öğretmenlerin bu süreçte karşılaştıkları önemli problemler olarak sıralanmaktadır.⁴¹

Alan yazın incelendiğinde Covid-19 salgını öncesinde gerçekleştirilen uzaktan eğitim konulu çalışmalarının, uzaktan eğitim uygulamalarının genellikle üniversitelerde uygulanması nedeniyle, daha çok öğretim elemanlarının görüşlerini belirlemeye yönelik olduğu görülmektedir. Pandemi döneminde yapılan çalışmaların ise insan hayatını tehdit etmesi, her kesimini etkisi altın alması ve hızlı yayılma oranı nedeniyle daha çok sağlık sektörüne ve çalışanlarına yönelik olduğu görülmektedir. Bu kabul edilebilir bir durum olmakla birlikte pandemi sürecinin eğitim öğretime etkisi ve sürecin en önemli unsuru olan öğretmenlerin yaşadıkları zorlukların ele alınması da önem arz etmektedir. Bu süreçte anasınıfından üniversiteye kadar tüm eğitim kademelerinde uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte öğretmenlere yönelik çalışmalar da yapılmaya başlamıştır.⁴² Bu düşünceden hareketle öğretmenlerin Covid 19 sürecinde bir tedbir olarak okulların kapatılması ile başlayan uzaktan eğitim faaliyetlerine yönelik görüşlerini, olumlu olumsuz yönlerini, yaşadıkları zorlukları anlatan çalışmalar da yapılmaya başlamıştır. Bu süreçte öğretmenlerin yaşadıkları zorluklara yönelik yapılan çalışmalar ve bu çalışmalardan elde edilen bulgular şu şekildedir:

Iwai (2020) tarafından yapılan çalışmada COVID-19 pandemisi sırasında çevrimiçi öğrenme üzerine incelemelerde bulunulmuştur. Çalışmada pandemi sürecinde rutin sanal eğitim esnasında yaşanan sıkıntılar dışında başka sıkıntıların da ortaya çıkacağına değinilmiştir. Buna göre süreçte yoğun

⁴¹ Tara Beteille v.dğr., "Three Principles to Support Teacher Effectiveness During COVID-19", erişim 12 Ekim 2021 <https://doi.org/10.1596/33775>; Eddie M. Mulenga, José M. Marba, "Is COVID-19 the Gateway For Digital Learning in Mathematics Education?" *Contemporary Educational Technology*, 12, sy. 2 (2020): 269.

⁴² Gülşah Özdemir Baki ve Elif Çelik, "Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Matematik Öğretim Deneyimleri", *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, sy. 1 (2021): 293-320.

olarak kullanılan Zoom gibi programlara hızlı geçişin özellikle internet ve bilgisayar deneyimi pek olmayan öğretmenleri zorluklara sürüklediği, bir mikrofon ve ekran kullanılarak yapılan sınıf yönetiminin oldukça zor olduğu ve öğretmenlerin birçoğunun derslerini yürütemedikleri belirtilmiştir.⁴³

Burke ve Dempsey (2020) tarafından İrlanda da yapılan çalışmada uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin çevrim içi öğrenimi sağlama konusunda baskı altında olduklarını ve yüz yüze eğitime dönüldüğünde müfredatı yetişmeme endişesini taşıdıklarını belirlenmiştir.⁴⁴

Bakioğlu ve Çevik (2020) tarafından yapılan çalışmada uzaktan eğitim sürecinde Türkiye'nin farklı bölgelerinde görev yapan fen bilimleri öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma neticesinde uzaktan eğitim sürecinde fen bilgisi öğretmenlerinin bilgisayarla (yazılım/donanım), internet bağlantısı konusunda, öğrencilerle, zümreleriyle, okul yönetimiyle ve Milli eğitim müdürlüğü/yetkilileri ile sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Buna göre bilgisayar konusunda bilgisayarı nasıl kullanacaklarını bilmeme, bilgisayar programlarını ve dillerini bilmeme; internet bağlantısı konusunda aşırı yoğunluk, bağlantı yavaşlığı ve bağlantı kopması; öğrencilerle ilgili olarak derslere katılım düşüklüğü, öğrencinin internete/bilgisayara erişememesi, öğrenci- öğretmen iletişim zayıflığı, öğrencilerde motivasyon düşüklüğü/isteksizlik, öğrencilerin canlı dersleri sabote etmeleri, programları bilmemeleri; zümreleri ile bilgiyi paylaşmama ve iletişim kopukluğu; okul yönetimi ile ders saatleri konusunda öğretmene danışılmaması, normal bir süreçteki gibi başarı beklentilerinin yüksek olması, kendilerine baskı yapılması ve süreci bilmemelerinden dolayı oluşan belirsizlik; Milli eğitim müdürlüğü/yetkilileri ile süreci bilmemeleri ve öğretmenlere baskı yapmaları gibi sıkıntılar yaşamışlardır.⁴⁵

Kilit ve Güner (2021) tarafından yapılan çalışmada matematik öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecinde kullandıkları web tabanlı eğitimle ilgili görüşlerini incelenmiştir. Çalışmada öğretmenler web tabanlı uzak-

⁴³ Yoshio Iwai, "Online Learning During the COVID-19 Pandemic: What Do We Gain and What Do We Lose When Classrooms Go Virtual?", *Scientific American*, 2020. erişim 13 Ekim 2021, <https://blogs.scientificamerican.com/observations/online-learning-during-the-covid-19-pandemic/>.

⁴⁴ Jolanta Burke and Majella Dempsey, *COVID-19 Practice in Primary Schools in Ireland Report* (Ireland: National University of Ireland Maynooth, 2020) erişim 12 Ekim 2021 <https://www.into.ie/app/uploads/2020/04/covid-19-practice-in-primary-schools-report-1.pdf>.

⁴⁵ Büşra Bakioğlu ve Mustafa Çevik, "COVID-19 Pandemisi Sürecinde Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri", *Turkish Studies*, 15, sy. 4 (2020): 109-129.

tan eğitimin avantajlarının olduğunu belirtmiş ancak matematik öğretimi için web tabanlı uzaktan eğitimin pek de etkili ve verimli olmadığını belirtmişlerdir.⁴⁶

Çiçek ve diğ. (2020) tarafından yapılan çalışmada Covid-19 salgınında öğretmenlerin kaygı, depresyon ve psikolojik esneklik düzeyleri incelenmiştir. Araştırma neticesinde Covid-19 salgını döneminde depresyon, anksiyete ve psikolojik esneklik arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişkinin olduğu; psikolojik esnekliğin anksiyete ve depresyonu yordadığı; TV programlarında uzmanları izleme değişkenleri, internete girme ve sosyal medyayı daha fazla kullanma durumu eklendiğinde, anksiyete ve depresyonun daha güçlü bir şekilde yordandığı belirlenmiştir. Ayrıca genç ve bekar öğretmenlerin kaygı ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu; erkek öğretmenlere göre kadın öğretmenlerin anksiyete ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁴⁷

Kurnaz ve Serçemeli (2020) tarafından yapılan çalışmada akademisyenlerin Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe dersine yönelik görüşleri incelenmiştir. Araştırma neticesinde akademisyenlerin uzaktan eğitimi pek fazla benimsemedikleri belirlenirken, derslerin teorik ve pratik kısımlarının aynı anda sunulmaması ve öğretmen ve öğrenciler arasında yeterli düzeyde bir etkileşim sağlanmaması uzaktan eğitim sürecinde yaşanan zorluklar olarak ifade edilmiştir.⁴⁸

Demir ve Özdaş (2020) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin Covid 19 sürecinde uyguladıkları uzaktan eğitime yönelik görüşleri incelenmiştir. Araştırmada öğretmenler uzaktan eğitim sürecini memnun edici, elverişsiz ve sınırlı olmak üzere üç farklı biçimde değerlendirmişlerdir. Öğretmenlerin zorluk yaşadıklarını ifade ettikleri hususlar internet erişiminin olmaması, sabit interneti bağlatmak zorunda kalmaları, bilgisayarlarının olmaması gibi alt yapı sorunları; öğrenci ilgisizliği, motivasyon düşüklüğü, derslerden soğuma, ders katılımının az olması, evde eğitim görmek istememe, öğretmenin hem çocuğa bakma hem ders anlatma gibi

⁴⁶ Büşra Kilit ve Pınar Güner, "Matematik Derslerinde Web Tabanlı Uzaktan Eğitime İlişkin Matematik Öğretmenlerinin Görüşleri", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, sy. 1 (2021): 85-102.

⁴⁷ İlhan Çiçek v.dğr., "Psychological Inflexibility Predicts Depression and Anxiety During COVID-19: Acceptance and Commitment Therapy Perspective", *Manuscript Submitted For Publication*, 2020, doi: 10.13140/rg.2.2.32134.19526.

⁴⁸ Ersin Kurnaz ve Murat Serçemeli, "Covid-19 Pandemi Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açıkları Üzerine Bir Araştırması", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4, sy. 1 (2020): 40-53.

katılım sorunları; veli duyarsızlığı, veliye ulaşamama, çalışmalardan dönüt alamama, iletişimin kopması, bütün öğrencilere ulaşamama gibi haberleşme sorunları; ölçme değerlendirme yetersiz olması, çalışmaların güncel olmaması, ders süresinin az olması, ders saatlerinin yaş grubuna uygun olmaması, canlı ders saatlerinin çok erkene alınması gibi planlama sorunları; alt yapı zayıflığı, bağlantı sorunu, sistemin sürekli hata vermesi, ses ve görüntünün eş zamanlı olmaması gibi EBA platformu ile ilgili sorunlar ve salgın sürecinin uzaması, sürecin net görülmemesi ve geçici bir süreç olarak görülmesi gibi belirsizlik ifade eden konularda zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir.⁴⁹

Çakın ve Külekçi Akyavuz (2020) tarafından yapılan çalışmada öğretmen görüşleri bağlamında Covid-19 sürecinin eğitime yansımaları ele alınmıştır. Çalışmada öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar iletişim ile ilgili, velilerle ilgili ve öğrencilerin öğrenmesiyle ilgili olmak üzere üç yönden değerlendirilmiştir. Buna göre iletişim sorunları olarak sınırlı iletişim, geri dönüt olmaması, internetin kısıtlı olması, ulaşamayan öğrenciler, öğrenci sayısının fazla olması ve derslerin yüz yüze olmaması; velilerle ilgili olarak akademik yetersizlik, destek olunmaması, ulaşamama, geri dönüt vermeme, ders çalıştırma alışkanlığının olmaması, ilgisiz davranmaları, istekli olmamaları, teknolojik yetersizlik, ihtiyaçlarını bildirmemeleri, durumdan sıkılmaları ve kaygılı olmaları; öğrencilerin eğitimi ile ilgili evde yeterli materyallerinin olmaması, öğrenci takibini yapamama, öğrendiklerinden emin olamaması, yüz yüze eğitimin olmaması, teknolojik yetersizlik, çevrim içi dersten keyif almamaları, ödevlerin tam yapılmaması, bazı etkinliklerin uzaktan yürütülememesi, öğrencilerin adapte olamamaları, yeni konuları öğrenememe, bireysel ihtiyaçları tespit edememesi, sınıfı zaten geçeceğim algılarının olması ve evde dikkat dağıtıcı unsurların olması gibi zorluklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.⁵⁰

Canpolat ve Yıldırım (2020) tarafından yapılan çalışmada COVID-19 salgın sürecinde Ortaokul öğretmenlerinin uzaktan eğitime yönelik deneyimleri incelenmiştir. Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde içeriklerin yetersizliği, erişim imkanı olmayan öğrencilerin uzaktan eğitimden faydalanamaması, destek hizmetlerinin yetersiz kalması, içeriklerin güncel

⁴⁹ Fehmi Demir ve Faysal Özdaş, "Covid-19 Sürecindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi", *Millî Eğitim*, 49, sy. 1 (2020): 273-292.

⁵⁰ Murat Çakın ve Ebru Külekçi Akyavuz, "Covid-19 Süreci ve Eğitime Yansımaları: Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6, sy. 2 (2020): 165-186.

olmaması, TV yayınları ile canlı ders saatlerinin çakışması, alt yapı yetersizliği, EBA puan sisteminin öğretmen ve öğrencileri gereksiz paylaşımlara yönlmesi ve kişisel verileri kötü amaçlı kullanımına yönelik güvenlik endişesi gibi sıkıntılar yaşadıkları belirlenmiştir.⁵¹

Araştırmalardan hareketle Covid-19 sürecinde uygulanan uzaktan eğitim modelinin öğretmenlerin yaşantısında olumsuz deneyimlere dönüştüğü ve bu bağlamda gelişen olumsuz duyguların öğretmenler açısından oldukça yıpratıcı olduğu ve strese neden olarak tükenmişlik duygusunu tetiklediği belirtilebilir.

Sonuç Ve Öneriler

Tarih boyunca insanoğlu çok sayıda salgın hastalıkla mücadele etmek durumunda kalmıştır. “Şiddetli Akut Solunum Sendromu” (SARS), “Orta Doğu Solunum Sendromu” (MERS), mevsimsel influenza ve H1N1 gibi salgınlarda milyonlarca insan yaşamını yitirmiştir. İnsanoğlunun mücadele etmek durumunda kaldığı son salgın ise 2019 Aralık ayında Çin’in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınıdır.

Covid 19 salgın süreci çok sayıda bilinmezi ve belirsizliği de beraberinde getirmiştir. İnsanların yaşamını ve sağlığını tehlikeye atan bir hastalık olması, özellikle bulaşıcı bir özelliğinin olması insanların birçoğunun kendini güvensiz ve çaresiz hissetmesine neden olmuştur. Fiziksel sağlığı korumanın ve bulaş yollarını en aza indirmenin çaresi aranmaya başlanmış, doktorlar tarafından verilen tavsiyeler dışında insanlar bağışıklıklarını güçlendirme adına çeşitli gıdaları tüketmeye başlamışlardır. Bulaşıcı bir virüs olması nedeniyle insanların yaşantısına giren “sosyal mesafe” kavramı sosyal yaşamın önemli bir kuralı haline gelmiştir. Sosyal yaşamdaki kısıtlamalarla birlikte insanların iş ve aile yaşantılarında önemli değişiklikler olmuş, birçok kişi işini evden devam ettirmeye çalışmış, bazı sektörlerde yaşanan daralma ile birlikte insanların bir bölümü işini kaybetmiştir. Sosyal yaşamdaki bu radikal değişikliklere uyum sağlama çabaları, iş yaşantısının devamlılığını sağlama endişesi ile birleşince insanların bir bölümünde bir tükenmişlik hissi oluşmaya başlamıştır. Öyle ki insanların işlerini evlerine taşımaları, sosyal ve hareketli bir yaşamdan

⁵¹ Uğur Canpolat ve Yusuf Yıldırım “Ortaokul Öğretmenlerinin COVID-19 Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitim Deneyimlerinin İncelenmesi”, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAD)*, 7, sy. 1 (2021): 74-109

bir anda evde kapalı kalan bir yaşama geçilmesi, rutine maruz kalmaları, bir taraftan evle ilgili sorumluluklarını yerine getirirken diğer taraftan iş rollerini yürütmeye çalışmaları, normal zamanlarda yaptıkları birçok aktiviteyi yerine getirememeleri, meslekleriyle ilgili teknolojik yetersizlik yaşamaları yoğun olarak stres duygusunun yaşanmasına ve buna bağlı olarak da tükenmişlik hissini oluşmasına neden olmuştur.

İlgili literatür incelendiğinde Covid-19 kaygısı ve tükenmişlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Covid 19 süreci birçok çalışmada tükenmişliğe neden olurken bu hissin en fazla görüldüğü iş kolu sağlık sektörü olduğundan, söz konusu çalışmaların önemli bir bölümü doktorlar ve sağlık çalışanları özelinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmalardan elde edilen bulgular doktorlar ve diğer sağlık çalışanların yoğun mesai saatleri, hastalarla bire bir muhatap olma durumu, iş arkadaşlarının virüse yakalanıp hayatını kaybetmesi gibi durumlar nedeniyle tükenmişlik hissini çok daha fazla yaşadıklarını göstermektedir. Söz konusu çalışmalarda Covid-19 kaygısı ve tükenmişlik düzeyleri; Covid-19 pandemisinde sağlık çalışanlarının kaygı düzeyleri; anksiyete ve mesleki performans; tükenmişlik; stres ve tükenmişlik gibi konuların ele alındığı görülmektedir.

Öğretmenlik meslek olarak tükenmişliğin en fazla görüldüğü iş kollarından biri olmasına rağmen konuya çalışmaların yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Araştırmalar genel olarak Covid-19 sürecinde uzaktan eğitim yapan öğretmenlerin yaşadıkları sorunlara odaklanmıştır.⁵²

Çiçek vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde yıprandıkları ele alınmış ve buna bağlı olarak anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin oldukça yüksek olduğu sonucunu ifade edilmiştir. Araştırmada belirlenen bu sonuç, tükenmişliği ortaya çıkaran en büyük faktörleri açıklamaktadır. Dolayısıyla öğretmenleri tükenmişlik duygusuna iten faktörlerin belirlenip sorunu gidermeye yönelik tedbirlerin işe koşulması gerekmektedir.⁵³

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin aksamasına neden olabilecek tekno-

⁵² Iwai, "Online Learning During"; Burke ve Dempsey "COVID-19 Practice in Primaryschools"; Bakioğlu ve Çevik "COVID-19 Pandemisi Sürecinde Fen Bilimleri Öğretmenleri"; Kilit ve Güner, "Matematik Derslerinde Web Tabanlı Uzaktan Eğitim", 85-102; Çiçek v.dğr., "Psychological Inflexibility Predicts Depression"; Kurnaz ve Serçemeli, "Covid-19 Pandemi Dönemi", 40-53; Demir ve Özdaş, "Covid-19 Sürecindeki Uzaktan Eğitim", 273-292; Çakın ve Külekçi Akyavuz, "Covid-19 Süreci ve Eğitime Yansıması", 165-186; Canpolat ve Yıldırım, "Ortaokul Öğretmenlerinin COVID-19 Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitim Deneyimleri", 74-109.

⁵³ Çiçek v.dğr., "Psychological Inflexibility Predicts Depression".

lojik imkan eşitsizliklerini gidermeye yönelik ilgili birimlerce çalışmaların yapılması, teknoloji kullanımında öğretmen yeterliliğini sağlamak için eğitim kurslarının düzenli olarak verilmesi ve denetimin yapılması, mevcut müfredatın teknolojiye uyumlu bir şekilde düzenlenmesi önerilmektedir. Araştırmacıların öğretmenlerde Covid-19 süreci ve tükenmişlik ilişkisi üzerine araştırmalar yaparak alandaki eksikliği gidermeleri ve sonraki çalışmalara ışık tutmaları önerilmektedir.

Kaynakça

- Akat, Muhammed ve Kasım Karataş. "Psychological Effects of COVID-19 Pandemic on Society and Its Reflections on Education", *Turkish Studies*, 15, sy. 4 (2020). 1-13. Doi:10.7827/Turkishstudies.44336
- Alakuş, Ali Osman. "Öğretme-Öğrenme Sürecinde Uzaktan Eğitim ve Türkiye'deki Yansımaları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, (2003): 72-82.
- Alkan, Cevat. *Açıköğretim: Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1987.
- Aslan, Recep. "Kovid-19 Fizyoloji ve Psikolojiyi Nasıl Etkiliyor?" *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8, sy. 88, (2020): 47-53
- Aydın, İnyet, Burcu Toptaş, Ahmet Kaysılı, Güler Tanrıverdi, Nurcan Güngören ve Şeyma Topçu. "Professional Development Needs Analysis of School Administrators and Teachers in Turkey", *Kastamonu Education Journal*, 29, sy. 2 (2021): 428-441. doi: 10.24106/kefdergi.821505
- Bakioğlu, Büşra ve Mustafa Çevik. "COVID-19 Pandemisi Sürecinde Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri", *Turkish Studies*, 15, sy. 4 (2020): 109-129.
- Beteille, Tara, Elaine Ding, Ezequiel Molina, Adelle Pushparatnam and Tracy Wilichowski. "Three Principles to Support Teacher Effectiveness During COVID-19", erişim 12 Ekim 2021 <https://doi.org/10.1596/33775>
- Burke, Jolanta and Majella Dempsey. *COVID-19 Practice in Primary Schools in Ireland Report* (Ireland: National University of Ireland Maynooth, 2020) erişim 12 Ekim 2021 <https://www.into.ie/app/uploads/2020/04/covid-19-practice-in-primary-schools-report-1.pdf>.
- Cai, Haozheng, Baoren Tu, Jing Ma, Limin Chen, Lei Fu, Yongfang Jiang, Quan Zhuang. "Psychological Impact and Coping Strategies of Frontline Medical Staff in Hunan Between January and March 2020 During the Outbreak of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in Hubei, China", *Medical Science*

Monitor: International Medical Journal of Experimental and Clinical Research, 26, (2020): E924171-1. doi:10.12659/msm.924171

Canpolat, Uğur ve Yusuf Yıldırım. "Ortaokul Öğretmenlerinin COVID-19 Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitim Deneyimlerinin İncelenmesi", *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAD)*, 7, sy. 1 (2021): 74-109

Çakın, Murat ve Ebru Külekçi Akyavuz. "Covid-19 Süreci ve Eğitime Yansımaları: Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6, sy. 2 (2020): 165-186.

Çiçek, İlhan Ahmet Tanhan, Gökmen Arslan ve Metin Bulus. "Psychological Inflexibility Predicts Depression and Anxiety During COVID-19: Acceptance and Commitment Therapy Perspective", *Manuscript Submitted For Publication*, 2020, doi: 10.13140/rg.2.2.32134.19526.

Demir, Fehmi ve Faysal Özdaş. "Covid-19 Sürecindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi", *Millî Eğitim*, 49, sy. 1 (2020): 273-292.

Demirbaş, Ali Rıza. *Üç Farklı Hastanede Görev Yapan Yöneticilerin ve Klinikte Çalışan Sağlık Personelinin Tükenmişlik Durumunun Araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.

Dünya Sağlık Örgütü, "Dünyada Durum" erişim 9 Ekim 2021, <https://covid19.tubitak.gov.tr/dunyada-durum>.

Edmunds, W. John. "Finding a Path to Reopen Schools During the COVID-19 Pandemic", *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4, sy. 11 (2020): 796-797.

Fidan, Mustafa. "Covid-19 Belirsizliğinde Eğitim: İlkokulda Zorunlu Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6, sy. 2 (2020): 24-43.

Freudenberger, Herbert J. "The Staff Burnout Syndrome in Alternative Institutions Psychother", *Theory Res Pract*, 12, (1975): 73-82.

Freudenberger, Herbert J. "Staff Burnout", *Journal of Social Issues*, 30, (1974): 159-65

Gökdaş, İbrahim ve Murat Kayri. "E-Öğrenme ve Türkiye Açısından Sorunlar, Çözüm Önerileri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, sy. 2 (2005): 1-20.

Işıkkhan, Vedat. *Çalışma Hayatında Stres ve Başa Çıkma Yöntemleri*. Ankara: Sandal Yayınları, 2004.

Iwai, Yoshio. "Online Learning During the COVID-19 Pandemic: What Do We Gain and What Do We Lose When Classrooms Go Virtual?", *Scientific American*, 2020. erişim 13 Ekim 2021, <https://blogs.scientificamerican.com/observations/online-learning-during-the-covid-19-pandemic/>.

- İşman, AYTEKİN. *Uzaktan Eğitim Genel Tanımı Türkiye'deki Gelişimi ve Proje Değerlendirme*. Sakarya: Değişim Yayınları, 1998.
- Joy, B. Karen. Talidong and Cathy Mae Toquero, "Philippine Teachers' Practices to Deal With Anxiety Amid COVID-19", *Journal of Loss and Trauma*, 25, sy. 6-7 (2020): 573-579. doi:10.1080/15325024.2020.1759225
- Karaköse, Turgut. "Global Education in the Shadow of the Novel Coronavirus: Reflections on the Impact of Covid-19 Outbreak on Education Systems. Educational Process", *International Journal*, 9, sy. 4 (2020): 201-204. .
- KıCır, Başak. "Evden Çalışma: Özgürlük Mü Esaret Mi?" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, sy. 1 (2019): 173-196.
- Kilit, Büşra ve Pınar Güner. "Matematik Derslerinde Web Tabanlı Uzaktan Eğitime İlişkin Matematik Öğretmenlerinin Görüşleri", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, sy. 1 (2021): 85-102.
- Kurnaz, Ersin ve Murat Serçemeli. "Covid-19 Pandemi Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açıkları Üzerine Bir Araştırması", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4, sy. 1 (2020): 40-53.
- Macintyre, Peter D. Tammy Gregersen and Sarah Mercer. "Language Teachers' Coping Strategies During the Covid-19 Conversion to Online Teaching: Correlations With Stress, Wellbeing and Negative Emotions", *System*, 94, (2020): 1-12. doi:10.1016/j.system.2020.102352
- Maslach, Christina and Michael P. Leiter. *The Truth About Burnout*. San Francisco: Jossey-Bass, 1997.
- Maslach, Christina. *Burnout the Cost of Caring*. New Jersey: Prentice Halls, 1982.
- Maslach, Christina. Wilmar B. Schaufeli and Michael P. Leiter. "Job Burnout", *Annu Rev Psychol*, 52, sy. 1 (2001): 397-422.
- Mulenga, Eddie M. and José M. Marba. "Is COVID-19 the Gateway For Digital Learning in Mathematics Education?" *Contemporary Educational Technology*, 12, sy. 2 (2020): 269.
- Oberle, Eva ve Kimberly a Schonert-Reichl. "Stress Contagion in the Classroom? the Link Between Classroom Teacher Burnout and Morning Cortisol in Elementary School Students", *Social Science and Medicine*, 159, (2016): 30-37. doi:10.1016/j.socscimed.2016.04.031
- Özdemir Baki, Gülşah ve Elif Çelik. "Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitimde Matematik Öğretim Deneyimleri", *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, sy. 1 (2021): 293-320.
- Özdoğan, Ahmet Çağlar ve Hasan Güner Berkant. "Covid-19 Pandemi Döne-

- mindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi”, *Milli Eğitim Dergisi*, 49, sy. 1 (2020): 13-43. doi:10.37669/milliegitim.788118
- Özler, Derya Ergun. *Örgütsel Davranışta Güncel Konular*. İstanbul: Ekin Basım Yayın, 2015.
- Özok, Halil İbrahim. “Uzaktan Eğitim ile Ebeveynler ve Öğrencilerde Katlanan Stres ve Baş Etme Yöntemleri”, Ed. F. Tanhan ve H. İ. Özok *Pandemi ve Eğitim* içinde, Ankara: Anı Yayıncılık, 2020.
- Rajkumar, Ravi Philip. “Covid-19 and Mental Health: a Review of the Existing Literature”, *Asian Journal of Psychiatry*, 52, (2020): 1-5. doi:10.1016/j.ajp.2020.102066
- Rasmitadila, Rasmitadila, Rusi Rusmiati Aliyyah, Reza Rachmadtullah, Achmad Samsudin, Ernawulan Syaodih, Muhammad Nurtanto, Anna Riana Suryanti Tambunan. “The Perceptions of Primary School Teachers of Online Learning During the COVID-19 Pandemic Period: a Case Study in Indonesia”, *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7, sy. 2 (2020): 90-109. doi:10.29333/ejecs/388
- Schaufeli, Wilmar B. Michael P. Leiter and Christina Maslach. “Burnout: 35 Years of Research and Practice”, *Career Development International*, 14, sy. 3 (2009): 204-208.
- Silah, Mehmet. *Endüstride Çalışma Psikolojisi*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Şahin, Taner, Hümeysra Aslaner, Özlem Olguner Eker, Mebrure Beyza Gökçek ve Murat Doğan. “A Questionnaire Study Effect of COVID-19 Pandemic on Anxiety and Burnout Levels in Emergency Healthcare Workers”, *International Journal of Medical Science and Clinical Invention*, 7, sy. 9 (2020): 4991-5001.
- Taylor, Steven. *The Psychology of Pandemics*. Cambridge: Scholars Publishing, 2019.
- TDK, “Tükenmişlik”, erişim 15 Ekim 2021 <https://sozluk.gov.tr/>.
- TDK, “Uzaktan Eğitim”, erişim 15 Ekim 2021 <https://sozluk.gov.tr/>.
- Telli, Sahure Gonca ve Deniz Altun. “Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi”, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3, sy. 1 (2020): 25-34.
- Tönbül, Özgür. “Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sonrası 20-60 Yaş Arası Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Uluslararası Akademik Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 2, sy. 2 (2020): 159-174.
- UNESCO, “Global Monitoring of School Closures”, erişim 19 Ekim 2021, <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse#schoolclosures>.

- Vegas, Emiliana. "School Closures, Government Responses and Learning İnequality Around the World During COVID-19", erişim 11 Ekim 2021, <https://www.brookings.edu/research/school-closures-government-responses-and-learning-inequality-around-the-world-during-covid-19/>
- Yetkin, Sinan ve Hamdullah Aydın. "Bir Semptom ve Bir Hastalık Olarak Uykusuzluk", *Türk Uyku Tıbbi Dergisi*, 1, (2014): 1-8. doi:10.4274/jtsm.01
- Yurdakul, Bünyamin. *Yapılandırıcılık, Eğitimde Yeni Yönelimler*. Ed. Özcan Demirel. Ankara: Pegem Yayınları, 2005.